

11

SOMOGYI MÚZEUMOK
KÖZLEMÉNYEI 1995

SOMOGYI MÚZEUMOK KÖZLEMÉNYEI

A NÉPVÁNDORLÁSKOR FIATAL KUTATÓI
5. TALÁLKOZÓJÁNAK ELŐADÁSAI
(1994 szeptember 27-29. Szenna)

XI

1995

KAPOSVÁR

Sorozat szerkesztő:
KIRÁLY ISTVÁN SZABOLCS

Kötetszerkesztő:
KÖLTŐ LÁSZLÓ

Az idegen nyelvű rezüméket fordították:
Bartus Imréné, Choyke Alice, Csapó János, Fischl Klára,
Kiss Magdolna, Rixer Márta, Szliczkiné Herr Márta

Technikai szerkesztő:
Szliczki József

A borítón
Vörs-Papkert B VIII-X. sz. temető 511. sírjának edénye
Fotó: Gózszy Gáborné
Fedélterv: Matucza Ferenc

ISBN–0139–4983

Kiadja
A SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK IGAZGATÓSÁGA
Felelős kiadó: dr. Király István Szabolcs igazgató

A kötet megjelenését anyagilag támogatta:
Somogy Megye Közgyűlésének elnöke,
a Békés, a Csongrád, a Győr-Moson-Sopron, a Hajdú-Bihar,
és a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága

Nyomdaüzem: 7400 Kaposvár, Fő u. 20.
Tel.: 82/ 312-837

ELŐSZÓ

A népvándorlás korának fiatal kutatói ötödszörré Szennán találkoztak. A szakma számontartja már ezeket a találkozókat, némi izgalommal és vitára hegyezett tollal várja a kötetet (a visegrádi egy év csuszást Kaposvár szerencsére nem fejelte meg újabbal). Még az előszó is kapott baráti kritikát – lehet, hogy mások is elolvassák?

A szennai találkozók különlegesnek számít a sorban és ezért a szervezőket illeti a dicséret: egyrészt a meghirdetett téma (az interdiszciplinaritás), másrészt a résztvevők átlagéletkora miatt. Vajon bekövetkezik-e a generációváltás? Az alapítók egészen ifjú munkatársakat, tanítványokat, barátokat hoztak-küldtek-támogattak, beszéltek rá a részvételre illetve a nyilvánosság elé lépésre. Magam csak remélni merem, hogy ez a két dolog: a még fiatalabbak megjelenése és a más tudományágak felé kacsintás összefügg (ha valamit, hát ezt a szemléletet mindig támogattam szerény eszközeimmel).

A különböző tudományágak összedolgozását szokás a régészetben a természettudományok közreműködésére szűkíteni. Hagyományos partnereink: az embertan és a történeti állattan művelői az első pillanattól kezdve jelen voltak a Fiaatal Népvándorlástudatók között. Nem meglepő tehát, hogy itt is kitétek magukért. Végre valaki megvizsgálta, hogy egy nagy avar temetőben kimutatható-e új népeség megjelenése? Végre csökken a száma azoknak a temetőknek, amelyeknek csak régészeti vagy csak antropológiai feldolgozása közölt. Végre nemcsak a műhelymunkára, hanem egymás kérdéseire is figyelnek a kollégák. Hogy megért-sük egymás kérdéseit - meggyőződésem szerint ehhez is kellettek a rendszeres baráti találkozók.

Kaposvár körzetében nem meglepő az új természettudományos kormeghatározó módszerek keresése, a társaság hagyományaihoz tartozik a mechanika tudományának jelenléte, meg-meg csillannak még kiak-názatlan lehetőségek (pl. talajtan) is. Magam mégis régi mániám megvalósulásának örültem legjobban: kibővült a humán tudományok között ingázók száma. Hiszen éppúgy tudományok között létesítünk kapcso-latot, ha a történész-filológus módszereivel keresünk választ a régész kérdésre (legyen az Alatheus és Safrac népeinek „megfoghatósága” vagy a magyarok honfoglalás előtti lakóhelyeinek lokalizálása). Bár csak egyetlen idézetben, de még az etnológia is megjelent a korai avar halotti áldozatok okán.

Kevésbé tetszik nekem (de sajnos bele kell törődnöm:) a régészetben belül végbemenő specializáció eredményeként maga a régészet is diszciplínákra kezd bomlani. Az persze nem baj, ha prehisztorikus ása-tások tapasztalatait hasznosítja a népvándorlaskor és viszont — márpedig a nagy autópályás ásatások rászorítanak bennünket erre. Megjelent hát az autópálya a Fiaatal Népvándorlaskorosok körében is (két elő-adás is áttekint egyszerre több korszakot). Az előadások — tanulmányok jelentős részére még ilyen erőlte-tett módon sem húzható rá a tudományköziség. Hozadékuk mégis jelentős. Az alábbiakban — a hagyomá-nyoknak megfelelően — megkísérlem áttekinteni ezt a hozadékot. Szempontjaim bevallottan szubjektívek, annál is inkább, mert ezt a kötetet mintha nekem írták volna, annyiszor kellett helyeslően bólogatnom...

A korai népvándorlaskor kutatása gazdagodott a Csörsz egy furcsa pontjának átvágásával (ahol árok van, de sánc nincs, viszont avar kori – 9. századi településről származik a felső, „antropogén” betöltés (Fischl Klára), megismerkedhetünk a Tiszaföldvár- téglagyári (Vaday A. vezette) ásatás későszarmata — hun kori kerámiájának ürügyén az első rendszerezés kísérletével (Füle Piroska), valamint — mindenféle őskori és császárkori előzmények után, koraközépkori település előtt — egy rendkívül érdekes hun kori „sztyeppei” temetővel (Wolf Mária–Simonyi Erika). Vajon kik ők? A 4. század végi, ún. foederati csoportokra vonatkozó források elemzése és a római gyakorlat alapján valószínűleg le kell mondanunk arról, hogy e csoportok valaha is régészetileg kimutathatók lesznek (Kiss Magdolna).

Ahogy azt a hagyomány diktálja: a tanulmányok fele az avarok korával foglalkozik. Megdobbant a szí-vem, hogy újra előkerült egy koraavar temetési áldozat, ráadásul anélkül, hogy máglyának nyoma volna... (Liska András). Mély együttérzéssel figyelem Pásztor Adrien heroikus küzdelmét a korai és középvár gyön-gyökkel. A gyöngyhatározó előmunkálataiból most a pénzes sírokat és datálási gondjait emelte ki, érvelve az esetenként túl éles pénzkeltezés ellen. Tanulságos, hogy az alattyáni népeség kronológiai csoportjai

embertanilag összefüggnek, a későavar csoportok között nagyobb a különbség (Fóthi Erzsébet). A balatonkiliti 7–8. századi temető állatcsontjainak vizsgálata számomra különösen a tafonómia figyelembevételével nyújtott újat. Nyugtázom: a koponya-végtagok (nyúzott bőr) esetében szó sem lehet ételmellékletéről (Bartosiewicz László). A vörsi lovakat Kólked, Zamárdi és Káptalantóti lovaival összehasonlítva kiderül, hogy nincs köztük signifikáns különbség. Kár, hogy nem közlik a lóleletek kronológiai helyzetét – magam belelátom az eredménybe ugyanannak a megerősítését a ló-populációra nézve, amit Alattyánban az emberekről megtudtunk (Takács István–Bartosiewicz László–Somhegyi Tamás). Kiss Gábor a késő avar kori aranyozott övdíszek motívumkatalógusát mutatja be, meg néhány éles szemű megfigyelését. Egyben Bizánra mutat, mint az Avar Kaganátus férfidivatjának alakítójára. Szalontai Csaba a késő (legkésőbbi) avar liliomos övvereteket gyűjtötte össze. Feltételezi, hogy a 780-as, 90-es évek gyártmányai a 9. század első harmadában kerültek sírba. Ebben szinte mindnyájan egyetértünk (kezdvé Kovrig Ilonával) — jó lenne azonban egyszer be is bizonyítani, hogy a veretes övet mindenki férfivá érésekor — fogadásakor kapta és ez az egyetlen volt neki egész életében. Nyíregyházán már vitakoztunk róla, az ethnológiai háttér azóta sem gyarapodott.

Minden kívánságom úgy teljesüljön, mint az avar telepátásokra vonatkozó! Medgyesi Pál Kevermes határából, Fischl Klára a Csörszből közöl telepanyagot — ez utóbbi mintha tényleg fiatalabb lenne egy csöppet amannál. Persze más tájegység, más szokások: az tudja csak igazán, aki a helyi viszonyokat ismeri. A sütőharanggyűjtemény és a kézzel formált bogrács statisztikája megerősíti hitünket mindkét típus avarkoriságáról. A településtörténethez kapcsolódik Avarország határainak változása a kutatás folyamán (Szentpéteri József). A legkorábbi, dunántúli kagáni központra vonatkozó elképzelését egyelőre csak saját hipotézis-rendszere támogatja.

Keszi Tamás a 7–9. századi magyarok (azaz avar kori magyarok) lakóhelyeit kutatva háromszoros szívdobogást okozott: a történész-turkológus-régész fellépése (ha engem el nem csábítanak annak idején mongolra...), a „tisza forrásokhoz” való viszonyulás a kommentár irodalom ismeretében, meg az a lehetőség, hogy — ha a dolgok úgy vannak, ahogy gondoljuk azaz Levediát a Jaik és az Ural között kereshetjük — megnő a reális esélye annak, hogy bolgár-török jövevényszavainkat a Kárpát-medencében vettük át, és elhalványul a kazár típusú szakrális kettős királyság feltételezése is.

Folytatva a sort a honfoglalókkal: meglepő lenne, ha Karos-Eperjesszeg II–III. teljesen feltárt temetőinek antropológiai (különösen a koponya és a száj patológiájára figyelő) feldolgozása nem a népesség viszonylag jó egészségi állapotát mutatná ki. Persze akinek rossz a foga, annak nagyon rossz és a fejbőrsebekkel se nagyon dicsekedhetett ez a fényes viseletű csoport (Kustár Ágnes–Szikossy Ildikó). Nem kevésbé érdekes, ha nem is olyan látványos időrendi és szociológiai kérdéseket vet fel a tengelici temető publikálása (törlesztve az antropológia felé fennálló adósságunkból), hiszen a — családi? — temető leggazdagabb férfiának se veretes öve, se díszes lószerszáma nincsen (lova sincs, csak „fusizott” zablája, kengyelpárja, íja, tegeze 6 nyállal (Ódor János Gábor). Az igazi régészeti közléseket Kulcsár Mihály zárja, aki baracsi ásatása apropójából a soros illetve templom körüli temető váltását vizsgálja (főleg azt a típust, amelynél a pogány temető területén építik fel a templomot).

Két dolgozat indirekt régészet és teljesen más diszciplína: Csapó János, Csapó Jánosné, Költő László, Pap Ildikó és Sándor Némethy a csontok aminosavas kormeghatározását kutatva gyapjúszőnyegek kémiai datálásának módszerére bukkantak, Mészáros László és Szöllősy Gábor az íjak maximális lőtávolságát vizsgálták.

Summa summarum: a kötetet kezébe kell vennie mindenkinek, aki az 5. század történeti és régészeti kérdéseivel foglalkozik, akinek korai avar kori, vagy éppen késő avar kori az érdeklődése, aki a magyar őstörténetre, a honfoglalók ember- és leletanyagára figyel, történésznek, régésznek, antropológusnak, zoológusnak, textilesnek egyaránt. Egyben méltó tisztelgés Árpád népe bejövételének ezeregyes száz éves évfordulójára.